

GIGANTISME

Geert
Noels

Van too big to fail
naar trager, kleiner
en menselijker

LANNOO | SPECTRUM

INHOUD

Inleiding	10
<i>Valsspelen in monopoly draait uit op gigantisme</i>	16

Gigantisme?	18

1	Size matters	21
2	Ongezonde concentratie in veel sectoren	38
3	Hogere winsten, lagere lonen in de economie	42
	Conclusie	48

Groeihormonen van gigantisme	50

1	Vier decennia dalende rente: de grootste hefboom ter wereld	53
2	Globalisering	61
3	Bedrijven, vooral de grote, betalen steeds minder belastingen	63
4	De regelgever, vriend van grote ondernemingen	68
5	Technologie (platformen)	69
6	Crony capitalism	70
7	Groot voelt veilig aan	71
8	Onvoldoende optreden tegen wereldwijde kartels	73
9	Too big to fail	78
10	Big data	79
11	Escalerende demografie	79
12	Reclamebudgetten	81
	Conclusie	82

Het Champions League-effect	84

1	Wat is het Champions League-effect?	86
2	Grote bieren, minder smaken	95
3	Mainstream wordt ook uw smaak	99
4	Walmartisatie van de retail	101
5	Big pharma: ziekten zijn big business	103
6	Big tech: ieder zijn monopolie	108
	Conclusie	109

	Gigantisme brengt de mens in verdrukking	112
1	Walmartisatie leidt tot... obesitas	114
2	De middenklasse verdwijnt	117
3	Welvaartsziekten	120
4	Grote overheid, minder empathie	123
5	Megasteden verdrukken het individu	127
6	Ontsporende demografie verdringt het individu ten koste van de massa	132
	<i>Wolven in Yellowstone</i>	134
	Van groeioobsessie naar duurzame groei	138
1	Groei is normaal	141
2	Welke problemen met economische groei?	145
3	Duurzame groei	149
4	Giganten en zombies	152
	<i>De wereldwijde ponzi-economie</i>	156
	Kleiner, trager en menselijker: naar een duurzame wereldeconomie	160
1	Triggers van decentralisatie en verkleining	166
	<i>Technologie als motor van kleinere organisaties</i>	167
	<i>Menselijke voorkeur</i>	167
	<i>Falen van 'big'</i>	168
	<i>Robuustheid</i>	171
	<i>Loyaliteit</i>	172
2	Gigantisme is niet onomkeerbaar	175
3	Deglobalisering	177
4	Stadstaten en kleinere naties zijn de toekomst voor de globalisering 2.0	182

Arbiter

1	Minder interventionisme van de centrale banken	193
2	No too big to fail	194
3	Subsidiariteit: decentraliseer wanneer het kan	194

Spelregels

4	Achterpoortjes sluiten en hogere vennootschapsbelasting op internationaal vlak, en geen verschil tussen multinationale ondernemingen en kmo's	195
5	Strengere antitrustwetten	196
6	Verbod op overnames door gigabedrijven	196
7	CO ₂ -taks op internationaal transport	197

Spelers

8	Sociale regels aanvaarden	198
9	Valsspelers uitsluiten of langdurig schorsen	199
10	Afstand tussen spelers, arbiters en zij die de spelregels opstellen	200

Davos: de prijs van exclusiviteit

203

Het kapitalisme redden van nepkapitalisten

204

Conclusies	208
Nawoord	220
Tabellen en afbeeldingen	224
Trefwoorden	226
Eindnoten	229
Bibliografie	233

HOOFDSTUK 1

GIGANTISME?

igantisme' is een eigenaardige term in een economische context. Het is eigenlijk een ziekte, die vooral duidt op wezens die te groot worden. Reuzengroei kent ook andere benamingen, zoals macrosomie, hyper-somie en acromegalie. Het leken me minder catchy titels voor een boek. Zelfs voor economen, die de *dismal science* beoefenen, klinken ze nog somber. Al deze benamingen verwijzen naar een abnormale groei van een lichaam. **Het gevolg van een overproductie van groeihormoon.** Dat vind ik uitermate interessant: organismen die te groot worden door overdreven stimuli, door een te grote dosis groeihormoon.

Wat geldt voor levende wezens mogen we ook gebruiken voor organisaties: sommige ondernemingen, instituten, ngo's, internationale organisaties of voetbalclubs

worden eveneens te groot. Ze worden giganten. Dat is voor de economie een ongezonde situatie, en daarom mag je gerust van een economische ziekte spreken. Het is een onevenwichtige toestand, een economische stoornis die kan worden overgedragen naar andere sectoren en activiteiten. Het is besmettelijk en economisch ongezond, en daarom moeten we gigantisme behandelen. **Of beter nog, proberen te voorkomen.**

Bij mensen is gigantisme vrij zeldzaam. Maar als ik een boek over gigantisme schrijf, betekent het dat ik me zorgen maak dat het in de economie veelvuldig voorkomt. Is dat zo? Een kleine inleidende situatieschets lijkt me noodzakelijk. Is er een probleem van grote organisaties, te grote bedrijven en buitenmaats gegroeide economische entiteiten? Of beelden we ons dat in? En is het niet altijd zo geweest?

De diagnose van economisch gigantisme is niet zo eenvoudig te stellen. Het objectief vaststellen kan het best op **drie manieren** gebeuren.

Ten eerste kun je de **abnormale grootte** op zich vaststellen, en die vergelijken met historische observaties. Zien we gigantische bedrijven en organisaties vandaag in een formaat en met een frequentie die we vroeger niet kenden? Dat is een eerste stap. Maar gigantisme gaat niet alleen om de grootte, maar ook om de gedragingen die wijzen op excessen van bedrijven die te groot zijn geworden in hun sector of activiteit. Economen zoeken daarom naar te **hoge marges** of excessieve winsten in bepaalde sectoren of bedrijven. Het gaat evenwel niet alleen om grootte of excessieve winsten, maar ook om **concentratie**. Excessieve grootte, concentratie én te hoge winstmarges duiden op gigantisme. Als we die pathologie kunnen vaststellen, hoeven we niet langer te twifelen. Dan kunnen we de diagnose verfijnen, de symptomen in kaart brengen en nadenken over de remedie om deze economische ziekte aan te pakken.

SIZE MATTERS

Het is niet moeilijk om cijfers te vinden die aantonen dat grote bedrijven een steeds groter stuk inpalmen van onze economie. Dat zien we in alle landen en in alle sectoren. In de VS is het gedeelte van de toegevoegde waarde die door de 200 grootste ondernemingen wordt gecreëerd in de naoorlogse periode gestegen van 30 tot bijna 45 procent. De grootste stijging deed zich voor tot 1975, maar in de afgelopen twee decennia is de trend opnieuw toegenomen.

GROTE BEDRIJVEN PALMEN DE ECONOMIE IN

AFB. 1 Toegevoegde waarde per grootte van de onderneming in de VS

TOP 200 PRODUCENTEN VS

30% TOEGEVOEGDE WAARDE 1947

45% TOEGEVOEGDE WAARDE 2012

Ook de Amerikaanse krant *The New York Times* onderzocht de omvang van Amerikaanse bedrijven, en kwam tot dezelfde conclusie. ‘Groter worden’ is een trend bij ondernemingen (zie afb. 2). Het aantal grote concerns groeit almaar, of we dat nu meten volgens beurskapitalisatie,^A deel van de toegevoegde waarde of het aantal werknemers dat ze tewerkstellen. We zullen later voldoende aantonen dat die bedrijven groter willen worden omdat ze er een belangrijk voordeel in zien: groot zijn geeft meer macht, wat uiteindelijk resulteert in meer winst. En als de concurrentie toeneemt, zullen ze zelf ook alleen maar groter willen worden. Een never-ending story waar iedereen iedereen achternaholt.

Niet dat dit zonder slag of stoot gebeurt, politici wijzen af en toe op de gevaren. Ro Khanna, een Congreslid van de Democraten uit Silicon Valley, in de Amerikaanse staat Californië, wees er in een toespraak in 2018 ook op: ‘Een van de dingen waar de mensen in dit land tegen in opstand komen, zijn grote, groeiende instellingen.’¹ Mensen hebben het gevoel dat ze de controle kwijtraken over hun eigen lot.’ Dit is maar een van de gevolgen van het gigantisme, gevolgen die we in de volgende hoofdstukken uitvoerig zullen bespreken. Maar laten we eerst verder de kwaal in kaart brengen, en niet te veel op de symptomen en de patiënten ingaan die klagen over de ziekte.

Wat het meest in het oog springt, is de toename van de **beurskapitalisatie** van grote concerns, zeg maar de totale waarde van de aandelen van een onderneming volgens de beurskoers. De Amerikaanse techbedrijven Apple, Google en Microsoft flirten met de grens van 1000 miljard dollar

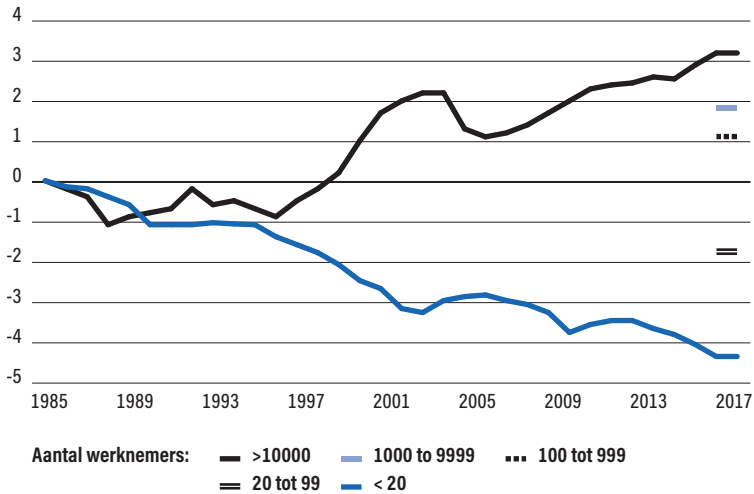
---

^A De grootte van een bedrijf is niet met één parameter vast te stellen. Sommige ondernemingen tellen tienduizenden werknemers, maar zijn relatief onbelangrijk voor de wereldeconomie. Andere halen een miljardenomzet, maar als die het gevolg is van doorvoer (import/export), kan hun toegevoegde waarde verwaarloosbaar zijn. De beurswaarde houdt rekening met de toegevoegde waarde én met de toekomstige ontwikkeling van een bedrijf (in tegenstelling tot de omzet of het aantal werknemers vandaag), maar kan opgeblazen zijn (we spreken dan van zeepbellen of bubbels) en schommelt sowieso minstens 25 procent per jaar. ‘Groot’ kunnen we dus maar beter met meerdere parameters bekijken, maar beurswaarde is wel de enige parameter die ook rekening houdt met de toekomst van de onderneming.

BIG BUSINESS WORDT ALMAAR BIGGER

AFB. 2 Evolutie van de omvang van bedrijven in de VS

Bron: *The New York Times* op basis van data van het Census Bureau.

HET AANTAL BANEN BIJ GROTE AMERIKAANSE CONCERNS GROEIT, TERWIJL HET AANTAL WERKNEMERS BIJ KLEINE BEDRIJVEN IN DE VS DAALT.

marktkapitalisatie. Zelfs als daar 30 procent bij komt of afsmelt op de beurs, verandert dat weinig aan de situatie: het blijven enorme organisaties die de economie overheersen, zelfs op wereldschaal. Niet alleen technologiebedrijven zijn erg omvangrijk geworden, ook de farmaconcerns en banken zijn gigantisch in termen van beurskapitalisatie, aantal werknemers, balansen of omzet. Afbeelding 3 toont aan dat, omgerekend naar hedendaagse dollars, de omvang van de ondernemingen in de VS vandaag

AMERIKA'S TOP 10-BEDRIJVEN IN DE VOORBIJE 100 JAAR

AFB. 3 Grootte van Amerikaanse beursgenoteerde bedrijven

Bron: howmuch.net/articles/100-years-of-americas-top-10-companies & forbes.com & Visual Capitalist

1917

Activa (miljard \$),
inflatiegecorrigeerd september 2007

U.S. STEEL
\$ 46,4 miljard
Staal

**AMERICAN TELEPHONE
& TELEGRAPH** \$ 14,1 miljard
Telecom

STANDARD OIL OF N.J.
\$ 10,7 miljard
Olie & gas

BETHLEHEM STEEL
\$ 7,1 miljard
Staal

ARMOUR & CO.
\$ 5,8 miljard
Voeding

SWIFT & CO.
\$ 5,8 miljard
Voeding

**INTERNATIONAL
HARVESTER** \$ 4,9 miljard
Machines

**E.I. DU PONT DE
NEMOURS** \$ 4,9 miljard
Chemie

**MIDVALE STEEL &
ORDONANCE** \$ 4,8 miljard
Staal

U.S. RUBBER
\$ 4,6 miljard
Rubber

1967

Marktwaaarde (miljard dollar),
inflatiegecorrigeerd september 2007

**INTERNATIONAL BUSINESS
MACHINES** \$ 258,6 miljard
Technologie

**AMERICAN TELEPHONE
& TELEGRAPH** \$ 200,5 miljard
Telecom

EASTMAN KODAK
\$ 177 miljard
Film

GENERAL MOTORS
\$ 171,2 miljard
Automobil

STANDARD OIL OF N.J.
\$ 106,5 miljard
Olie & gas

TEXACO
\$ 82,3 miljard
Olie & gas

SEARS, ROEBUCK
\$ 64,6 miljard
Retail

GENERAL ELECTRIC
\$ 63,9 miljard
Conglomeraat

POLAROID
\$ 58 miljard
Film

GULF OIL
\$ 58 miljard
Olie & gas

2017

Marktwaaarde (miljard dollar)
op 10 november 2017

APPLE
\$ 898 miljard
Technologie

ALPHABET
\$ 719 miljard
Technologie

MICROSOFT
\$ 644 miljard
Technologie

AMAZON
\$ 534 miljard
Technologie

FACEBOOK
\$ 518 miljard
Technologie

BERKSHIRE HATHAWAY
\$ 452 miljard
Conglomeraat

JOHNSON & JOHNSON
\$ 374 miljard
Farma

EXXON MOBILE
\$ 350 miljard
Olie & Gas

JPMORGAN CHASE
\$ 340 miljard
Financiële diensten

WELLS FARGO
\$ 266 miljard
Financiële diensten

TABEL 1 Grootste beursgenoteerde technologiebedrijven in de wereld

Bron: Bloomberg, februari 2019

	Marktkapitalisatie (Miljard dollar)		Marktkapitalisatie (Miljard dollar)
BAIDU	90	MICROSOFT	790
ALIBABA	435	ORACLE	182
TENCENT	416	INTEL	222
BAT	941	BROADCOM	108
		CISCO	212
FACEBOOK	470	NVIDIA	88
APPLE	785	IBM	122
AMAZON	795		
NETFLIX	148	NASDAQ 100	8000
ALPHABET (GOOGLE)	775	NASDAQ COMPOSITE	11600
FAANG	2937	S&P 500	23900

inderdaad uitzonderlijk is.^B We mogen ons trouwens niet alleen blind-staren op de VS: ook Chinese firma's hebben een omvang die wereldwijd indruk maakt.

De beurzen worden anno 2019 wereldwijd gedomineerd door technologiebedrijven. De VS en China verdelen netjes de top twintig, waarbij de allergrootste ondernemingen Amerikaans zijn en de rest een mix. Het betekent dat de Aziatische grootmacht bijna dezelfde techgiganten heeft als de VS. Voor elke Amazon vind je wel een Alibaba, voor elke Apple een Xiaomi.

Voor al Alibaba en Tencent hebben een beurskapitalisatie die vergelijkbaar is met die van hun Amerikaanse tegenhangers. **De 6 grootste Amerikaanse techbedrijven zijn even groot als de 94 volgende Amerikaanse technologiebedrijven samen...** Dat is een indrukwekkende omvang, maar duidt ook op een bijzondere concentratie (*zie verder*).

^B Grote bedrijven hebben altijd bestaan, maar omgerekend naar dollars van vandaag zijn de giganten van vroeger dwergen tegenover de huidige (beursgenoteerde) bedrijven. Dat wil niet zeggen dat gigantisme vroeger geen probleem was, alleen is het probleem vandaag veel acuter.

TABEL 2 Grootste beursgenoteerde bedrijven in Europa

Top 10	Land	Marktkapitalisatie (Miljard euro, afgerond)
NESTLE	CH	232
ROYAL DUTCH SHELL	UK/NL	223
ROCHE HOLDING	CH	199
NOVARTIS	CH	195
HSBC HOLDINGS	UK	146
MOET HENNESSY LOUIS VUITTON	FR	144
UNILEVER	UK/NL	135
TOTAL	FR	127
BP	UK	121
L'OREAL	FR	119
TOTAAL		1641

De omvang van de Europese bedrijven is vandaag beduidend kleiner dan die in de andere regio's. De drie grootste Europese ondernemingen samen – het voedingsmiddelenconcern Nestlé, het olie- en gasbedrijf Royal Dutch Shell, en de farmareus Roche – zijn kleiner dan Apple, het omvangrijkste Amerikaanse bedrijf (gemeten volgens beurswaarde). Opvallend is trouwens dat vijf van de tien grootste Europese ondernemingen van buiten de eurozone komen, en dat er geen techbedrijven in de top tien staan, maar wel oliemultinationals en

banken. Je kunt zo al vaststellen dat Europa is blijven hangen in de oude sectoren en de nieuwe economie grotendeels heeft gemist.

De aandelenmarkten zijn natuurlijk niet de enige maatstaf om omvang te bepalen. In Europa zijn er grote concerns die een sector domineren en niet beursgenoteerd zijn, zoals het Zweedse woonwarenhuis IKEA of de Franse sportwinkelketen Decathlon. Dat is ook in China het geval, waar de smartphonebouwer Huawei niet beursgenoteerd is. Beloftevolle Europese ondernemingen zijn ook dikwijls een prooi voor Amerikaanse of Chinese giganten, nog voor ze zelf zeer groot zijn geworden, zoals de hotelwebsite Booking.com of de Finse spelontwikkelaar Supercell Oy. Het Zweedse streamingplatform Spotify is voorlopig nog een uitzondering, maar dat kan snel veranderen.

Er bestaat echter een andere belangrijke reden waarom grote concerns minder voorkomen in Europa dan in de VS: **het Europese antitrustbeleid is veel strenger dan dat aan de andere kant van de Atlantische Oceaan**. Het is ook moeilijker om Europese kampioenen te krijgen die

kunnen concurreren met Amerikaanse toppers, omdat het antikartel-beleid al begint op nationaal niveau. Zo werd de fusie tussen de vrachtwagenbouwers Scania en Volvo vijftien jaar geleden geblokkeerd door Zweden, terwijl het fusiebedrijf op Europees vlak de vrachtwagenmarkt niet zou domineren. In 2019 hield de EU dan weer de fusie van de treinbouwers Alstom en Siemens tegen.

De Europese Commissie treedt hard op tegen Europese bedrijven, maar slaagt er niet in om Amerikaanse ondernemingen dezelfde spelregels op te leggen. Dat we bedrijfsdwerfen hebben in grote sectoren is daarvan een gevolg. Er bestaan uitzonderingen, en die bevinden zich niet toevallig in marktsegmenten die over een sterke lobbymachine beschikken: de financiële branche en de farmasector.

Europa blinkt wel uit in gigantisme van de overheid. Zoals de Duitse bondskanselier Angela Merkel het zelf ooit stelde: ‘Terwijl Europa vandaag goed is voor slechts 7 procent van de wereldbevolking, produceren we zo’n 25 procent van het wereldwijde bruto binnenlands product en financieren we 50 procent van de wereldwijde sociale uitgaven. We zullen dus zeer hard moeten werken om onze welvaart en manier van leven te behouden.’²

De Europese overheden zijn zelf de giganten geworden, met een uitgebreid en veralgemeend overheidsbeslag, gigantische Europese fondsen voor landbouw, regionale ontwikkeling of binnenkort CO₂-reductie-investeringen. Dat creëert een heel andere economische dynamiek. Een waarbij niet de bedrijven of hun CEO’s de giganten zijn, maar wel de Europese instellingen en de Europese politieke leiders.

In China zijn er dan weer enorm grote bedrijven waarvan we de omvang maar moeilijk kunnen meten, omdat ze dikwijls in staatshanden zijn: grote banken en energieconcerns bijvoorbeeld. De beursgenoteerde technologiebedrijven komen in dit verhaal niet voor. Deze giganten worden doorgaans door de overheid gecontroleerd. Het probleem is dat ze in de rest van de wereld privéondernemingen overnemen zonder dat ze dezelfde regels moeten naleven. Chinese bedrijven zijn letterlijk *staatsgesponsord* en kunnen in Europa concurrenten opkopen in sectoren waar overheidssteun expliciet verboden is. Dat leidt tot concurrentievervalsing.

TABEL 3 Grootste bedrijven in China

Bron: Fortune.

Plaats	Naam	Hoofdkwartier	Sector	Type
1	SINOPEC GROUP	Peking	Olie	Publiek, overheidsbedrijf
2	CHINA NATIONAL PETROLEUM	Peking	Olie	Overheidsbedrijf
3	STATE GRID CORPORATION	Peking	Nutssector	Overheidsbedrijf
4	INDUSTRIAL AND COMMERCIAL BANK OF CHINA	Peking	Banken	Publiek, overheidsbedrijf
5	CHINA CONSTRUCTION BANK	Peking	Banken	Publiek, overheidsbedrijf
6	AGRICULTURAL BANK OF CHINA	Peking	Banken	Overheidsbedrijf
7	CHINA STATE CONSTRUCTION ENGINEERING	Peking	Bouw	Overheidsbedrijf
8	CHINA MOBILE	Peking	Telecom	Overheidsbedrijf
9	BANK OF CHINA	Peking	Banken	Publiek, overheidsbedrijf
10	NOBLE GROUP	Hongkong	Holding	Publiek

'S WERELDS GROOTSTE BEDRIJF GING TEN ONDER AAN MISMANAGEMENT

AFB. 4 Grootte van ondernemingen in historisch perspectief

Bron: The Motley Fool, Barry Ritholtz, Sheridan Titman, Jeff Desjardins, 8 december 2017 & Visual Capitalist.

Vereenigde Oost-Indische Compagnie
1637

Beurswaarde 7.900 miljard dollar

20 megabedrijven
2018

=

Beurswaarde 7.900 miljard dollar

Toch zou bijvoorbeeld de Vereenigde Oost-Indische Compagnie (voc), de Nederlandse handelsonderneming die actief was van 1602 tot 1800, een beurswaarde hebben gehad van – omgerekend naar dollars van vandaag – ongeveer 8000 miljard dollar. Dat is evenveel als **alle** honderd grootste Amerikaanse techbedrijven samen.

Een historische vergelijking om de omvang van ondernemingen te kaderen is echter niet eenvoudig. Beurzen waren nog niet zo ontwikkeld als vandaag, statistieken werden niet nauwkeurig bijgehouden, staten en ondernemingen waren meer verweven, en uiteraard is er een grote foutenmarge als je waarden omzet naar euro's en dollars van vandaag. De voc was de eerste echte nv met vrij verhandelbare aandelen. De handelsonderneming had een eigen leger en had op haar hoogtepunt bijna 30.000 werknemers in dienst. Het bedrijf ging ten onder aan corruptie en mismanagement.

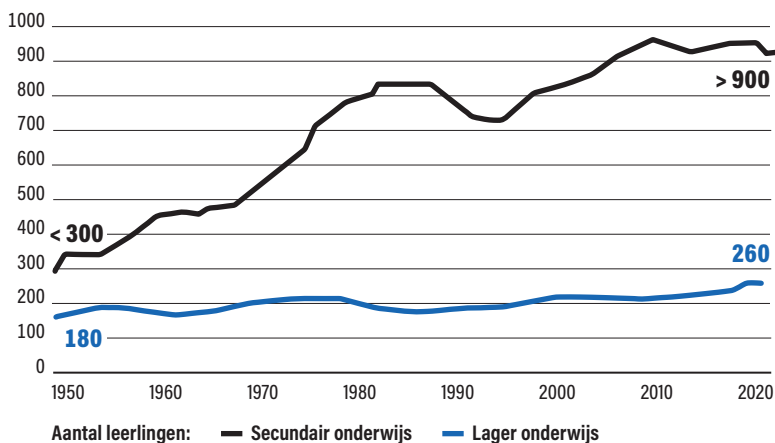
De Amerikaanse econoom en opiniemaker Barry Ritholtz bracht gegevens samen over de omvang van andere gigantische bedrijven uit een ver en minder ver verleden.

- **Saudi Aramco**, de staatsoliemaatschappij van Saudi-Arabië, had in 2010 een theoretische waarde van 4100 miljard dollar (omgerekend naar dollars van vandaag). Dat blijkt uit berekeningen van professor Sheridan Titman van de universiteit van Texas.
- **PetroChina**, het Chinese staatsbedrijf dat actief is in energie, had in 2007 een beurswaarde van 1400 miljard dollar in termen van vandaag.
- **Standard Oil**, het oliebedrijf van de legendarische John Rockefeller, had in 1900, net voor het werd opgesplitst wegens zijn monopolie, een beurswaarde van 1000 miljard dollar. Dat is ongeveer evenveel als een serie techbedrijven vandaag.
- **Microsoft** haalde al eens een piekwaarde van 900 miljard dollar in 1999, het jaar waarin de dotcombubbel bijna op springen stond.

SCHOLEN GEVEN LESJE IN GROOTHEIDSWAANZIN

AFB. 5 Gemiddelde omvang van een school in het VK

Bron: House of Commons Library: social indicator 2625 (2017).

DE GROOTTE VAN DE SCHOLEN IS IN EEN LANGE STIJGENDE TREND

Gigantisme is geen fenomeen van ondernemingen alleen. Ook andere sectoren, zoals onderwijs, gezondheidszorg en administraties, zijn in de afgelopen decennia sterk gegroeid. Hoewel er daarover minder statistieken bestaan, zijn academici het erover eens dat ze de neiging hebben om almaar grotere gehelen te vormen.

In het Verenigd Koninkrijk zijn de secundaire scholen aangezwollen van gemiddeld 300 leerlingen per school in 1950 naar bijna 1000 leerlingen per entiteit in 2016. In de Verenigde Staten is het aantal reuzenscholen tussen 2000 en 2016 verdubbeld. Het overgrote deel van de scholen is

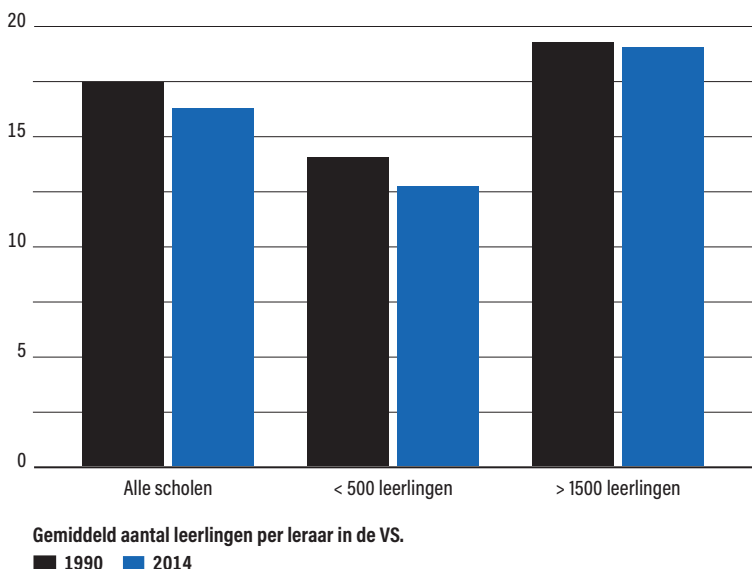
nog altijd klein, maar de kleintjes lokken vandaag nog maar een minderheid van de leerlingen.

De evolutie van de schaalgrootte in het onderwijs oogt spectaculair: kleine scholen verdwijnen en het aantal middelgrote en vooral zeer grote scholen neemt toe. Dat is een fenomeen dat we in alle westerse landen zien. Het wordt vooral gestimuleerd door economen: de pluspunten van schaalgrootte kun je gemakkelijk uitleggen, terwijl de voordelen van kleine scholen minder vlot te meten zijn. Die voordelen zijn immers minder

GROTE SCHOLEN MOGEN DAN AL 'EFFICIËNTER' ZIJN, KLEINE SCHOLEN ZIJN VOORAL PERSOONLIJKE

AFB. 6 Gemiddeld aantal leerlingen per leraar in de VS

Bron: National Center for Education Statistics.

economisch, maar overwegend sociaal van aard. Uiteraard bieden grote entiteiten het voordeel dat ze meer specialismen kunnen aanreiken, of topleraren kunnen delen op een grotere schaal. Maar verderop in dit boek zullen we zien dat er ook enorme nadelen zijn verbonden aan grote scholen, zoals meer incidenten, pestgedrag en vereenzaming. Die negatieve factoren zijn veel moeilijker te meten. **Het economische adagium 'groter is efficiënter' klinkt gemakkelijker en heeft het beleid de afgelopen decennia gedomineerd.**

Schaalvergroting kun je maar moeilijk analyseren in algemene overheidsdiensten zoals politie, brandweer of culturele organisaties. Maar in de gezondheidszorg is ze bijvoorbeeld wel heel goed gedocumenteerd. **Onderzoekers stellen dat algemene ziekenhuizen wereldwijd steeds groter en complexer worden.**³ Dat biedt uiteraard voordelen, omdat kleine ziekenhuizen niet alle expertise kunnen hebben en ook niet kunnen volgen met alle technologie die de moderne geneeskunde vandaag vereist. Maar diezelfde schaalvergroting heeft wel consequenties voor de patiënt, die in een industriëlere omgeving terecht komt vergeleken met de minder bedreigende kleine ziekenhuizen die we vroeger kenden. Hij ruilt een potentieel technologische verbetering in voor een potentiële achteruitgang van het persoonlijke en vertrouwde kader.

Vergroting wordt ook hier vooral door economische denkprocessen gestimuleerd. Zogenaamde *economies of scale* of schaalvoordelen zijn een sterk argument als je louter economische efficiëntie wilt optimaliseren in de gezondheidssector. Italiaanse onderzoekers bogen zich over het fenomeen van de schaalvergroting in de zorgsector. Ze ontdekten dat beleidsmakers onder zware druk staan om de concentratie in de gezondheidszorg te vergroten en fusies van zorginstellingen te promoten. Die druk komt vanuit een geloof dat grotere zorginstellingen resulteren in lagere gemiddelde kosten en betere klinische resultaten, dankzij de schaalvoordelen. In dat verband is het berekenen van schaafficiëntie natuurlijk cruciaal om een optimale grootte te kunnen nastreven.

Economische maatstaven zijn zoveel gemakkelijker te meten en ook veelvuldiger beschikbaar dan bredere kwalitatieve en sociaal-economische indicatoren, zoals het vertrouwen van de patiënten, hun geluk, de betrokkenheid van het medisch personeel en de algemene appreciatie van alle betrokkenen. Die factoren worden niet zo vaak gemeten. En als er al statistieken over bestaan, kun je ze, in tegenstelling met de puur economische cijfers, maar moeilijk vergelijken met gegevens uit andere landen of van andere entiteiten.

De Italiaanse onderzoekers plozen de literatuur uit en kwamen tot de conclusie dat er een significante stijging was van de publicaties die wezen op schaalvoordelen bij zorginstellingen. **Het thema ‘schaalvergroting’ bleek vooral in de afgelopen decennia het debat te overheersen, zowel**

GIGANTISME IN DE ZIEKENHUISSECTOR: EEN BESMETTELIJKE ZIEKTE

TABEL 4   Artikels over ‘schaalvoordelen’ van ziekenhuizen

Bron: Efficiency and optimal size of hospitals: Results of a systematic search, Monica Giaccotti, Annamaria Guglielmo, Marianna Mauro, 29 maart 2017.

Publicatie	1969-1989	1990-2000	2001-2014
BUSINESSBLADEN EN ECONOMISCHE MAGAZINES	0	9	16
BLADEN OVER GEZONDHEIDSZORG	4	7	34
MEDISCHE BLADEN	1	3	8
MANAGEMENTBLADEN EN WETENSCHAPPELIJKE TIJDSCHRIFTEN	3	6	14
TOTAAL	8	25	72

BIJNA 3 KEER MEER ARTIKELEN OVER
SCHAALVOORDELEN DAN IN HET DECENNIUM
VOOR DE MILLENNIUMWISSELING.

in de pure zaken- en economiebladen als in de publicaties over gezondheidszorg (zie tabel 4). De woorden *returns to scale* (schaalopbrengsten) en *economies of scale* (schaalvoordelen) werden drie keer meer gebruikt dan vóór het einde van het millennium.

In een dergelijke cultuur, waar management belangrijker wordt dan de focus op de patiënt, moet het niet verwonderen dat gigazorginstellingen overal ter wereld als paddenstoelen uit de grond rijzen.

Ook internationale instellingen zijn de afgelopen jaren alleen maar groter geworden. Niet-gouvernementele organisaties (ngo's) waren dertig jaar geleden meestal kleine entiteiten, maar ontwikkelden zich tot heuse multinationals. Médecins Sans Frontières (Artsen Zonder Grenzen) ontstond rond 1970, telde in 2015 meer dan 30.000 personeelsleden en had een budget van 2 miljard dollar. De milieuorganisatie Greenpeace werd in dezelfde periode opgericht als een kleinschalig Canadees initiatief, en is vandaag wereldwijd actief met bijna 50.000 vrijwilligers en een budget van 300 miljoen dollar. De hulporganisatie Oxfam ontstond in 1942 en is vandaag bedrijvig in meer dan honderd landen. De ngo heeft wereldwijd meer dan 1200 winkels, met een sterk overwicht in het VK. Oxfam werkt met een budget van 1 miljard dollar. De ngo's zijn dus de weg gevolgd van andere multinationale organisaties en beschikken intussen over gespecialiseerde managementfuncties – van financiën tot human resources – die hun eigenlijke goede doelen moeten organiseren.

Schaalvergroting en continue uitbreiding zijn ook een kenmerk van internationale samenwerkingsverbanden. De Europese Unie ontstond in 1951 met zes stichtende landen, en werd toen nog een Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (EGKS) genoemd. In 1957 volgden het Verdrag van Rome en de Europese Economische Gemeenschap. Verscheidene landen traden later toe, en vandaag telt de Europese Unie 28 landen. Binnenkort, na de brexit, zal de EU voor het eerst krimpen, misschien een teken aan de wand dat gigantisme zijn beperkingen heeft.

De eurozone, een onderdeel van de Europese Unie, kende eenzelfde soort vergroting. Oorspronkelijk een groep van elf landen, in 1998,

omvat de eurozone ondertussen negentien landen. Het is bijzonder moeilijk om een gemeenschappelijke munt te hebben in een heterogene economische zone van Finland tot Griekenland. Dat is al meermaals gebleken, ook vroeger al, met de **Latijnse muntunie** bijvoorbeeld. Dat was een 19de-eeuwse versie van de eurozone,⁴ met België, Frankrijk, Italië en Zwitserland als oprichtende leden. Kort daarna sloten ook Spanje en Griekenland zich aan, en in 1889 volgden Roemenië, Bulgarije, Servië, San Marino en Venezuela. De drang naar uitbreiding nog voor er een stabiele convergentie was bereikt, bleek toen al te sterk. De problemen begonnen toen, onder meer, Griekenland zich niet aan de afspraken hield. En later ontplofte de muntunie doordat er geld werd gedrukt om de Eerste Wereldoorlog te financieren.

Ondanks die historische lessen, en de spanningen sinds de financiële crisis van 2008, zal de eurozone in principe toch nog uitbreiden. Nog zeven lidstaten zullen in principe worden verplicht de euro in te voeren. Onder meer Zweden, dat al veel langer de eenheidsmunt had moeten gebruiken maar die altijd heeft afgehouden.

De euro spiegelt zich aan de dollar en wenst de Amerikaanse munt ook te evenaren of zelfs te overtreffen als reservemunt. Het is vreemd dat de eurozone niet stabiliteit als prioriteit neemt voor ze verdere uitbreiding nastreeft. Tijdens de financiële crisis is immers gebleken dat de eurozone ver van robuust is. Dat blijkt vandaag opnieuw met de problemen in Italië, waar de regeringspartijen er ook geregeld mee dreigen de eurozone te verlaten. De Griekse problemen, waardoor de eurozone in 2011 bijna ontplofte, zijn vandaag verdoofd, maar nog lang niet opgelost. Ze kunnen, zoals een sluimerende vulkaan, elk moment weer uitbarsten.

Ook internationale evenementen hebben een niet te stoppen drive om in alle dimensies te groeien. De eerste moderne Olympische Spelen dateren van 1896: er namen toen 14 landen deel, met 241 atleten in 43 disciplines. Bij de Olympische Zomerspelen in Rio de Janeiro, Brazilië, waren er bijna 12.000 atleten uit ongeveer 200 landen vertegenwoordigd. Die groei gaat hand in hand met de globalisering. Maar er is meer. De proliferatie van de competities is een ander fenomeen: het toenemende aantal

landen streed om de medailles in meer dan 300 sporttakken. Dergelijke Spelen kunnen alleen door de grootste landen worden georganiseerd, met de hulp van de grootste multinationale sponsors. De toewijzing gebeurt altijd onder een sluier van corruptie en internationaal gekonkel-foes. Van de oorspronkelijke spirit – ‘Deelnemen is belangrijker dan winnen’ – is jammer genoeg minder en minder sprake. Het gaat om heel veel geld en heel veel prestige voor de organiserende steden en landen, en de deelnemende atleten. Sommige sporters tonen dan ook maar weinig respect voor de olympische waarde van het fair play.

De Spelen zouden wellicht zuiverder zijn, en dichter bij de oorspronkelijke geest aanleunen, als ze zouden afslanken. Dat lijkt echter niet de intentie te zijn van het Internationaal Olympisch Comité (IOC). Waarschijnlijk moet het evenement eerst onder zijn gewicht wankelen voor er zich een omgekeerde beweging van ‘less is more’ kan voordoen.

Het Eurovisiesongfestival is nog een mooi voorbeeld van een evenement dat almaar uitdijt, maar daardoor zijn identiteit volledig aan het verliezen is. In 1956 begonnen zeven landen met een liedjesfestival: België, Frankrijk, Italië, Luxemburg, Nederland, de Bondsrepubliek Duitsland en Zwitserland. Er waren tien landen uitgenodigd, maar Denemarken en Oostenrijk waren te laat met hun inzending en het Verenigd Koninkrijk wilde niet meedoen omdat het zelf al het *Festival of British Popular Songs* organiseerde. Een brexit avant la lettre dus.

In 2019 nemen 42 landen deel, onder meer ook Australië en Israël. Het gevolg is dat van het oorspronkelijke liedjesfestival niet veel meer overblijft, en dat nu kartels worden gevormd om de winnaar te bepalen. Over smaken en kleuren kun je discussiëren, maar zeker is dat het gros van de liedjes beter nooit onze oren zou bereiken. Een nieuwe ABBA of France Gall wordt nog maar zelden ontdekt.

Jawel, de mens was al in de oudheid gefascineerd door gigantisme. Het Griekse en het Romeinse Rijk waren enorm, en daar hoorden grootse creaties bij. Ze geven de mens het gevoel machtig te zijn, dichter bij god te staan, onoverwinnelijk te zijn. De Egyptische piramiden of het Colosseum in het oude Rome waren echter kleine bouwsels vergeleken met de

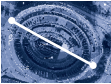

MAG HET IETS GROTER ZIJN?

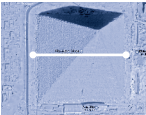
AFB. 7 Gigantisme in gebouwen

Bron: eigen berekeningen op basis van Google Maps.

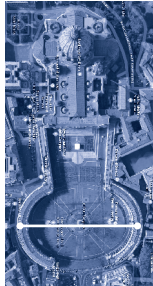
Colosseum
180 meter

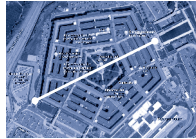
Piramiden
255 meter

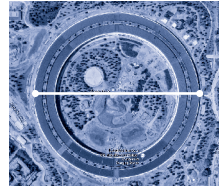
Sint-Pietersplein
258 meter

Pentagon
436 meter

Apple Spaceship
470 meter

huidige constructies. De Burj Khalifa in Dubai, de Verenigde Arabische Emiraten, is nog even het hoogste gebouw ter wereld. Maar binnenkort torent de Jeddah Tower in het naburige Saudi-Arabië daar alweer boven uit. De Jeddah Tower, waaraan vier jaar zal worden gebouwd, zal iets meer dan een kilometer hoog zijn. De piramide van Cheops, die ook al in een woestijn werd opgetrokken – maar dan in Egypte – was slechts 147 meter hoog, en er werd twintig jaar aan gezwoegd.

We bouwen steeds waanzinniger dingen, groter, indrukwekkender, uitdagender. Niet alleen onze gebouwen groeien, hetzelfde geldt voor onze machines of voertuigen. De Airbus A380 biedt plaats aan 835 passagiers, in de Boeing 747 uit de jaren 1970 konden slechts 416 passagiers – de helft dus. Het grootste containerschip ter wereld is de oocl Hong Kong: het heeft een lengte van 400 meter, is 59 meter breed en kan 21.400 containers vervoeren met een totaal gewicht van 200.000 ton. De Titanic was slechts 269 meter lang, 28 meter breed en woog 46.000 ton.

Groot stimuleert groter: als je grote dingen maakt, heb je grote machines nodig. Als je almaar meer grondstoffen verbruikt, zijn er steeds grotere installaties nodig om dat mogelijk te maken. De grootste schepen vragen om grotere droogdokken, grotere sluizen en grotere havens. *Dikke Bertha* was een supergroot kanon van het Duitse leger tijdens de Eerste Wereldoorlog. *Big Bertha* is eveneens het koosnaampje van een enorme boormachine met een kostprijs van 80 miljoen dollar die wordt gebruikt om tunnels te graven. De naam Bertha komt trouwens niet van het Duitse kanon, wel van de eerste vrouwelijke burgemeester van Seattle, VS, waar de boorkop zijn eerste tunnel van 3 kilometer groef.

Bagger 293 is een reuzengraafmachine die in 1995 in Duitsland werd gebouwd. Er zijn vijf personen nodig om haar te bedienen. De gigagraver wordt gebruikt in de Duitse bruinkoolmijnen en weegt 14.200 ton. Hij heeft een motor van 16,5 megawatt nodig en de afmetingen zijn nauwelijks voor te stellen: 225 meter lang, 96 meter hoog. De machine kan 219.000 ton kolen per dag uitgraven, met een maximale snelheid van 28 km/u. Dat laatste is een compleet overbodig weetje, want er is niemand die er ooit een ritje mee zou maken. **Zonder onze almaar toenemende vraatzucht naar grondstoffen zouden dergelijke machines nooit ontwikkeld zijn. Ze tonen aan dat we in een tijdperk van gigantisme leven, waarbij de machines de mens compleet ondergeschikt en nietig maken.**

ONGEZONDE CONCENTRATIE IN VEEL SECTOREN

Monopolies en oligopolies wijzen bijvoorbeeld op ongezonde situaties in de economie, waar één of een beperkt aantal bedrijven een dominante, te grote positie innemen. Een activiteit kan in een niche te groot worden. Een dwergenreus valt minder hard op als hij zich tussen de gewone

Grootte is het zichtbaarste teken van gigantisme, maar mag ons niet verblinden. Er is veel meer aan de hand dan wat het oog gemakkelijk kan zien. **Concentratie wijst op gigantisme in domeinen die minder door hun pure grootte opvallen.**

Wil je verder lezen?

Het boek 'Gigantisme' is verkrijgbaar in de (online) boekhandel of via www.lannoo.be

Hardback | 236 p. | 220 x 150 mm | EAN: 9789077445372

Waarom stijgt het aantal obesitasgevallen als er ergens een nieuwe hypermarkt opengaat? Waarom strijken de grootste bedrijven alle winsten op? Waarom raken voetbalclubs uit België en Nederland nauwelijks verder dan de voorrondes van de Champions League?

Tien jaar na het begin van de financiële crisis en tien jaar na zijn best-seller *Econoshock* maakt Geert Noels een nieuwe, gedurfde analyse van de wereldeconomie. Onze wereld lijdt aan gigantisme. Bedrijven en organisaties worden steeds groter en machtiger. Dat fenomeen doodt gezonde concurrentie, leidt niet tot duurzame groei en brengt de mens in verdrinking, met welvaartsziektes als burn-out of obesitas tot gevolg.

In **GIGANTISME** stelt Geert Noels ook tien oplossingen voor die de economische spelregels bijstellen, de giganten temmen en de mens en het milieu weer hun plaats geven in de wereldeconomie. De toekomst zal kleiner, trager en menselijker zijn.

'Geert Noels is een scherp analyticus. Hij laat zien dat economie, ecologie en maatschappij met elkaar verbonden zijn, dat de economie altijd een menselijke maat moet kennen en dat schrijven en lezen over economie ook gewoon leuk kan zijn: pittige economische analyses worden gekoppeld aan monopoly, Champions League en Yellowstone.'

— Jan Peter Balkenende, voormalig minister-president van Nederland

'De spanningen tussen autonomie en expansie, centralisatie en decentralisatie vormen de kern van de grootste discussies in ons politieke en economische leven. Dit nieuwe boek van Geert Noels leidt ons kundig door de wereld die we hebben gebouwd, en zet het pad uit naar een duurzame en betere toekomst.'

— Dr. Parag Khanna, auteur van *Connectography: Mapping the Future of Global Civilization*

www.lannoo.com
www.unieboekspectrum.nl